

منبع‌شناسی قرآن و طب

دکتر غلامرضا نورمحمدی* (عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران)
عباسعلی واشیان* (دانشجوی دکتری قرآن، بهداشت و سلامت)

چکیده

امروزه عرصه مباحث میان رشته‌ای در علوم انسانی به برقراری رابطه‌ای تنگاتنگ بین عرصه‌های علمی گوناگون در رشته‌های مختلف سوق یافته است. عرصه‌ای که در آن رابطه‌ها، قلمروها، روش‌ها و راهبردها، عملکردها، فواید و... مورد بررسی و نقد قرار می‌گیرد. در این میان، شناخت منبع و مآخذ مرتبط با این علوم، رسیدن به اهداف مذکور را فراهم تر می‌نماید. در این نوشتار به یکی از این عرصه‌های علمی، یعنی منبع‌شناسی قرآن و بهداشت و سلامت، پرداخته شده است. در این راستا با معرفی کتاب‌ها، مقالات سعی بر فراهم نمودن شرایطی برای تحقیق پژوهشگران و استخراج مصادیق علمی و تفسیری و ... از زلال کلام الهی است.

کلید واژگان: قرآن، طب، بهداشت، سلامت، منبع‌شناسی.

درآمد

سبقه مباحث میان رشته‌ای به سابقه و قدمت کلام الهی برمی‌گردد؛ چراکه از سرچشمه زلال آیات نورانی الهی بسیاری از اندیشمندان، متفکران و صاحب نظران علوم مختلف سیراب شده و می‌شوند. آیاتی همچون آیات ذیل که امید به رحمت الهی را در دل می‌نشانند: «أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ» (ص/۹-۱۰)؛ «مگر خزائن رحمت پروردگار قادر و بخشنده‌ات نزد آنها است (تا به هر کس میل دارند بدهند)؟ یا اینکه مالکیت و حاکمیت آسمان‌ها و زمین و آنچه در میان این دو است از آن آنها است؟ (اگر چنین است) به آسمان‌ها بروند (و جلو نزول وحی را بر قلب پاک محمد بگیرند)». یا آیاتی که به بیماری‌های روانی اشاره دارد؛ نظیر آیه «بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ» «ولی کافران گرفتار غرور و اختلافند».

اندیشمندان و متفکران علوم مختلف جهان اسلام حتی ادیان دیگر به دنبال کشف حقایق و رموزی در کتاب‌های آسمانی، به ویژه قرآن کریم، بوده و هستند تا بدین وسیله ارتباط آیات نورانی الهی قرآن را با سایر علوم، قلمروهای ارتباط بین قرآن و علوم، راهکارها و روش‌های تفسیر و فهم علمی قرآن را تبیین نمایند. حاصل این تحقیقات مقدمه‌ای برای رصد و پژوهش افزون‌تر به منظور کسب واقعیات و فهم عمیق‌تر از فرازهای کلام الهی است.

اول. قرآن و تاریخ بهداشت و سلامت

۱. تاریخ طب ایران پس از اسلام، نجم آبادی، محمود، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶ ش.

دوم. قرآن و احادیث و بهداشت و سلامت

۲. احادیث طبیه، محمدی ری شهری، محمد، تهران، انتشارات دارالحدیث.

۳. الاعجاز الطبی فی القرآن والاحادیث النبویه الرطب والنخله، السعید، عبدالله عبدالرزاق،

جده، الدار السعودیه للنشر.

۴. الاعجاز الطبى فى الكتاب والسنة، ياسين عبدالقادر، حسين، مكتبه وهبه، قاهره، ۱۴۱۷ق.
۵. آموزه‌های تندرستی در قرآن، رضایی، حسن رضا، قم، عطر آگین، ۱۳۸۴ش.
۶. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، پاک نژاد، دکتر سید رضا، کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۵۰ش.
۷. القرآن و الطب الحديث، عبدالرضا علی، صادق، بیروت، دارامورخ العربی، ۱۴۱۱ق.
۸. القرآن و الطب، سلیمان، احمد محمد، بیروت، دارالعودة، الطبعة الخامسة، ۱۹۸۱م.
۹. قرآن و بهداشت جنسی، اکبری، حمید، مدرسه عالی امام خمینی،.
۱۰. مع الطب فى القرآن الکریم، دیاب، عبدالحمید و قرقوز، احمد، دمشق، مؤسسه علوم القرآن، الطبعة السابعة.
۱۱. مع الطب فى القرآن الکریم، دیاب، عبدالحمید و قرقوز مقدم، احمد و ناظم نسیمی، محمود، قم، مؤسسه علوم القرآن، منشورات الرضى، ۱۴۰۴ق.
۱۲. طب در قرآن، دیاب، عبدالحمید و قرقوز، احمد، ترجمه علی چراغی، تهران، حفظى، ۱۴۰۴ق.
۱۳. من علم الطب القرآنى، الشریف، عدنان، دارالعلم للملایین، ۱۹۹۱م.
۱۴. النومو الرق و الاحلام بین الطب و القرآن، شمسى پاشا، حسان، جده، دار المناره للنشر و التوزیع، ۱۴۱۱ق.
۱۵. قرآن کریم از نظر موازین بهداشتی جدید، اعرابی واعظ، سید اسماعیل، تهران، تابان، ۱۳۴۶ش.
۱۶. مطهرات در اسلام، بازرگان، مهدی، تهران، شرکت سهامی انتشار، چاپ دوم، ۱۳۳۳ش.

سوم. اعجاز علمی قرآن در بهداشت و سلامت

۱۷. استعانت از قرآن کریم در شفای جسمانی، نیکبخت نصرآبادی، علی رضا، تهران، نشر قبله، ۱۳۷۸ش.

۱۸. اسلام و طب جدید یا معجزات علمی قرآن، اسماعیل پاشا، دکتر عبدالعزیز، بی تا، ترجمه غلامرضا سعیدی، انتشارات برهان، بی جا.
۱۹. الاعجاز الطبی فی القرآن الکریم الطب الوقایی، الشحات، علی احمد، القاهره، المؤسسة العربیة الحدیثه.
۲۰. الاعجاز الطبی فی القرآن الکریم، دیاب، دکتر محمود، مطبوعات قاهره، دارالشعب، ۱۴۰۸ق.
۲۱. الاعجاز الطبی فی القرآن الکریم، محمد عبدالعزیز، دکتر عبدالحمید، بی تا، قاهره، مکتبه ابن سینا.
۲۲. الاعجاز الطبی فی القرآن و الاحادیث النبویه الرطب و النخله، السعید، عبدالله عبدالرزاق، جده، الدار السعودیه للنشر.
۲۳. الاعجاز الطبی فی الكتاب و السنه، یاسین عبدالقادر، حسین، قاهره، مکتبه وهبه، ۱۴۱۷ق.
۲۴. الاعجاز الطبی فی القرآن الکریم، ارناووط، محمد السید، قاهره، مکتبه مدبولی، بی تا.
۲۵. الاعجاز القرآن فی حواس الانسان (دراسة فی الانف والاذن والحنجره فی ضوء الطب و علوم القرآن والحديث)، عبدالعزیز، دکتر محمد کمال، قاهره، مکتبه ابن سینا، بی تا.
۲۶. الاعجاز الطبی فی خلق الانسان (دراسة فی الانف و الاذن و الحنجره فی ضوء الطب و علوم القرآن و الحديث)، عبدالعزیز، دکتر محمد کمال، القاهره، مکتبه ابن سینا، بی تا.
۲۷. آیات پزشکی قرآن، رضایی، حسن رضا، انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۷ش.
۲۸. السمع و البصر فی القرآن الکریم، سلامه، علی محمد، طرابلس، منشورات جمعیه الدعوه الاسلامیه العالمیه، ۱۹۸۶م.
۲۹. شگفتی های آیات پزشکی در قرآن، رضایی، حسن رضا، پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، قم، ۱۳۸۷ش.

۳۰. الطب القرآنی يعالج السحر و المس الشیطانی، سيد محمود، محمد، بی جا، دارالندوه العالمیه.
۳۱. نفتحات من الاعجاز الطبی فی القرآن الکریم، علی لفته، جلیل، ۱۹۹۰م.
۳۲. الاعجاز الطبی فی القرآن و السنه، داوود الجزایری، بیروت، مکتبه الهلال، ۱۹۹۳م.
۳۳. الاعجاز الطبی فی القرآن، السيد الجمیلی، بیروت، دار مکتبه الهلال، ۱۹۸۷م.
۳۴. من أوجه الاعجاز العلمی فی مجال العدوی و الطب الوقائی، من أبحاث المؤتمر العالمی الأول للاعجاز العلمی فی القرآن و السنه، هیئته العالمیه للاعجاز العلمی فی القرآن و السنه، ۱۴۲۱ق.

چهارم. قرآن و غذا

۳۵. اسرار خوراکیها و زبان خوراکیها، جزائری، غیاث الدین، تهران، سپهر، ۱۳۶۵ش.
۳۶. الاطعمه القرآنیه غذا و دواء، عبدالعزیز دکتر محمد کمال، بی جا، مکتبه القرآن، بی تا.
۳۷. الاعجاز الطبی فی القرآن و الاحادیث النبویه الرطب و النخله، السعید، عبدالله عبدالرزاق، جده، الدار السعودیه للنشر.
۳۸. اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، پاک نژاد، دکتر سید رضا، کتابفروشی اسلامیه، ۱۳۵۰ش.
۳۹. طب القرآنی غذا و دواء، عبدالله، محمد محمود، بیروت، دارالکتب العلمیه، بی تا.
۴۰. قرآن و گیاه خواری، ایمانی راد، جمشید، تهران، چاپخانه سعید نو، ۱۳۹۸ق.
۴۱. نحل العسل فی القرآن و الطب، علی النبی، محمد، مصر، الأهرام التجاریه القاہره، ۱۹۸۷م.
۴۲. الخمرء و لیست بدواء، الحاضری، شیب بن علی، مراجعه و تقدیم محمدعلی البار، رابطه العالم الاسلامی، هیئته الاعجاز العلمی فی القرآن و السنه، مکه المکرمه، الطبعة الثانيه، ۱۴۲۱ق (۲۰۰۰م).

پنجم. روش شناسی قرآن

۴۳. اهداف و روش شناسی آیات پزشکی، رضایی، حسن رضا، مجله قرآن و علم، ش ۲
۴۴. بررسی تناقض آیات طبی با علوم پزشکی، علایی، حسین علی و رضایی، حسن رضا، مجله قرآن و علم، ش ۴.

ششم. قرآن و جنین شناسی

۴۵. تکوین الجنین فی القرآن الطاهری، طارق شفیق، بغداد، مطبعه المعارف، ۱۳۵۸م.
۴۶. خلق الانسان بین الطب والقرآن، البار، محمد علی، بی جا، الدار السعودیه للنشر، بی تا.
۴۷. خلق الانسان دراسة علمیه قرآنیة، طیره، عبدالفتاح محمد، مصر، الهیئه المصریه العامه للكتاب، بی تا.
۴۸. خلقت انسان از نظر قرآن، مصباح یزدی، محمد تقی (معاصر)، قم، انتشارات شفیق.
۴۹. خلقت انسان در بیان قرآن، سبحانی، یدالله، شرکت سهامی انتشارات، تهران، چاپ سوم، ۱۳۵۱ش.
۵۰. الاعجاز الطبی فی خلق الانسان (دراسة فی الانف والاذن والحنجره فی ضوء الطب وعلوم القرآن و الحدیث)، عبدالعزیز، دکتر محمد کمال، القاہرہ، مکتبه ابن سینا، بی تا.

هفتم. قرآن و بهداشت روانی

۵۱. پرسش و پاسخ های قرآنی جوانان (بهداشت روان)، ج ۵ و ۶ و ۱۳ - ۱۶، جمعی از پژوهشگران قرآنی زیر نظر دکتر محمد علی رضایی اصفهانی، قم، انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۹ش.
۵۲. اصول بهداشت روانی، حسینی، ابوالقاسم، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ دوم، ۱۳۷۹ش.
۵۳. بهداشت روان در اسلام، صانعی، سید مهدی، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۲ش.
۵۴. بهداشت روانی، شاملو، سعید، تهران، رشد، چاپ سیزدهم، ۱۳۷۸ش.
۵۵. بهداشت روانی، گنجی، حمزه، تهران، ارسباران، ۱۳۷۸ش.
۵۶. پیامدهای روانشناختی و جامعه شناختی حسن خلق در قرآن و سنت، اسعد علی، مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام.
۵۷. تأثیر تلاوت قرآن بر کاهش اضطراب و افسردگی، یوسفی لویه، مجید و حسن پور، فاطمه، تهران، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، ۱۳۷۶ش.

۵۸. روانشناسی رشد با نگرش به منابع اسلامی، بی‌ریا، ناصر و دیگران، تهران، سمت، ۱۳۷۵ش.

۵۹. الصحة النفسية في القرآن و السنة «بهداشت روانی»، حیدری، سید لیث، مدرسه عالی امام خمینی علیه‌السلام.

۶۰. قرآن و روانشناسی، نجاتی، محمد عثمان، ترجمه، عباس عرب، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ دوم، ۱۳۶۹ش.

۶۱. قرآن و بهداشت روان، صادقیان، احمد، قم، انتشارات پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۶ش.

هشتم. پایان‌نامه‌های قرآنی

۶۲. نقد و بررسی اعجاز علمی قرآن، رضایی اصفهانی، محمد علی، رساله دکتری، استاد راهنما آیت الله معرفت، واحد تحقیقات علوم دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ۱۳۷۸ش.

۶۳. بررسی مباحث نظری روایات طبیبی اسلامی، پایان‌نامه ارشد سید اعجاز حسین موسوی، مدرسه عالی امام خمینی علیه‌السلام؛

۶۴. بررسی میزان تأثیر آوای قرآن کریم بر کاهش درد بیماران بعد از عمل جراحی شکم، نیکبخت نصرآبادی، علی رضا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس دانشکده علوم پزشکی، تهران، ۱۳۷۳ش.

۶۵. درمان بحران‌های روحی از دیدگاه قرآن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، محمد هادی قربانی، مدرسه عالی امام خمینی علیه‌السلام؛

۶۶. نظریه خانواده درمانی مینوچین با دیدگاه اسلام در باب خانواده، محمدرضا سالاری فر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹ش.

نهم: مجلات مرتبط

۶۷. مجله قرآن و علم، مرکز تحقیقات قرآن کریم المهدی، شماره‌های ۱-۹.

۶۸. پژوهش حوزه، طب و دین، سال پنجم، معاونت پژوهشی حوزه علمیه قم، ش ۱۷ و ۱۸.

۶۹. میان رشته‌ای قرآن، فصلنامه تخصصی سازمان فعالیت‌های قرآنی دانشجویان کشور، ش ۲

۷۰. فصلنامه اندیشه و رفتار (مجله روانپزشکی بالینی)، ش ۹ و ۱۰

دهم: همایش‌ها

۷۱. نقش دین در بهداشت روان، اولین همایش، مجموعه ۴۰ چکیده سخنرانی، دانشگاه

علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، دوست محمدی، هادی و غباری تباب، باقر
و شاه محمدی، داود و دیگران، قم: دفتر نوید اسلام، ۱۳۷۶ ش.

یازدهم: مقالات

۷۲. مجموعه مقالات اسلام و بهداشت روان، دفتر نشر معارف، دو جلدی، ۱۳۸۲ ش.

دوازدهم: منابع لاتین

1. The Quran: an cyclopedia oliver leaman.
2. Langman s Medical Embkyology T. W. Sadler PHD Sixth Edition 1990.
3. The Quran: an cyclopedia liden
4. The Quran: an cyclopedia of Islam